

Irena Orel
 Filozofska fakulteta, Ljubljana
 UDK 811.163.6–112:811.16"14/18"

Slovanstvo v zgodovini slovenskega jezika

Prispevek podaja kratek pregled izbranih (južno)slovanskih jezikovnih vplivov v zgodovini slovenskega (knjižnega) jezika. Nenamerno so izpričani že v srednjem veku (1428), od 16. stol. pa hrvaški kajkavski in istrsko-dalmatinski leksemi v prevodu biblije in slovarjih razlagajo ali zamenjujejo kranjske. Primerjalnoslovansko raziskovanje se krepi v prarodnem času od srede 18. stol. in se intenzivira z razvojem slavistike v 19. stol. Jezikovno približevanje in združevanje doseže vrh sredi 19. stol. v ilirizacijskih in slavizacijskih težnjah predvsem na koroško-štajerskem obrobju in se umiri ob koncu 19. stol.

A short overview is given of selected (South) Slav language influences on the historical development of the Slovene language. They are unintentionally born witness to as early as the Middle Ages (1428), while from the 16th century Croatian Kajkavian and Istra-Dalmatian lexemes in the translation of the Bible gloss or replace Carniolan ones. Comparative Slavic research strengthens in the transformational period in the 18th century and develops more rapidly with the growth of Slavic studies in the 19th century. The coming together and combining of languages reaches its peak in the mid-19th century, with the Illyrian movement and pan-Slavic tendencies particularly on the Carinthia-Styria margins, and fades by the end of the century.

1 Slovanski vplivi skozi čas

1.1

Slovenščina je kot najzahodnejša potomka slovanskega prajezika ohranila veliko skupnih slovanskih jezikovnih lastnosti in se razvijala v svoji kulturni in jezikovni specifičnosti. Sočasne slovanske jezikovne prvine so prehajale v slovenski (knjižni) jezik zaradi različnih družbeno- in kulturno-zgodovinskih dejavnikov v različnih časovnih obdobjih in z različno stopnjo intenzivnosti. Slovenski knjižni jezik je zrasel iz starocerkvenoslovanskega jezikovnega izročila svetih bratov Konstantina in Metoda, ki je bilo v pokrajinah osrednjega dela v območju oglejskega patriarhata delno prekrito z zahodnim frankovskim in bavarskim misijonarskim vplivom, medtem ko se je v panonskem prostoru v večji meri ohranjalo.

1.2

V srednjem veku je glede na skromno bero ohranjenih rokopisov vnašanje drugoslovanskih jezikovnih prvin priložnostno oz. naključno – zaradi zapisovalcev neslovenskega slovanskega porekla na naših tleh. V predknjižnem obdobju zaznamo v *Stiškem rokopisu* (1428) sled naključnih čeških jezikovnih prvin oz. posamezne interference zaradi jezikovnega porekla zapisovalca, neznanega češkega meniha v cistercijskem samostanu v Stični, in sicer predvsem v zapisu dveh molitev: v invokaciji pred pridigo, npr. glagol *račiti* 'želeči' (*ta raz fmenv ino fwamy byti*), in v molitvi Češčena bodi, kraljica (*my ktebe vpyeme*, [...] *zduchugeme* 'vpijemo, vzdihujemo', *placzecz* 'plačeč', *ſilf* 'solz').

1.2.1

Za slovenski knjižni jezik je v starejših obdobjih model jezikovne norme predstavljala jezikovna podoba biblijskih besedil (prevod sv. pisma, lekcionarij), ki se je deloma zgledovala pri sosednjih sorojakih, od razsvetljenstva, predvsem od 19. stol. dalje, pa je nanj vplivala slovnična kodifikacija, ki je bila usmerjena primerjalnoslovansko. Od začetne deželnojezikovne osrediščenosti od 16. stol. dalje in pokrajinske razpršenosti ob koncu 18. in začetku 19. stol. je prerodno gibanje odpiralo nove pobude za slovanske integracijske procese, saj so družbenokulturne razmere privedle do medsebojnega povezovanja in sovplivanja, do krepitve slovanske zavesti in medsebojne povezanosti, ki se je udejanjala ne samo na kulturnem in literarnem področju, temveč tudi v postopnem jezikovnem približevanju na višji knjižnojezikovni ravni, skupni jezik pa bi omogočil nastanek skupnega kulturnega prostora.

1.2.2

Najbolj dovzetno za neposredno vplivanje slovanskih jezikov je vsekakor besedje, ki je namesto ustaljenih nemških izposojenk in prevodnih vplivov dobilo poimenovalne in terminološke zglede v slovanskem svetu. Dotok besedja v mejah iste jezikovne skupine z bližnjega ali daljnega slovanskega vzhoda je pomenil trajen vir bogatitve besednjaka. Tako so bili slavizmi kot nadomestilo germanizmov v zgodovini slovenskega jezika uspešno sredstvo izražanja in potrjevanja slovenske identitete od začetnika Primoža Trubarja do njegove utrditve konec 19. stol.¹ Slovanofilski razcvet, izražen tudi na področju jezikoslovne znanosti, je ustvarilo prerodno gibanje sredi 18. stol. in se krepilo v 19. stol. vzporedno z idejo o združenju vseh Slovencev.²

1.2.3

Iz zgodovinske perspektive so bile sledi iliristične miselnosti oživiljene na različnih razvojnih stopnjah slovenskega jezika. V 16. stol. je ob spočetju slovenskega knjižnega jezika Primož Trubar Vergerijevo zamisel o skupnem ilirskem jeziku za prevajanje *Svetega pisma* odločno zavrnil. V uraškem tiskarskem zavodu je poskrbel za različne južnoslovanske tiske, ob upoštevanju njihove jezikovne in pisne specifik se je zavzemal za dovršenost jezikovnega izraza. Trubar je svoje deklarativno odvrčanje od vnašanja hrvaških leksemov v slovenska besedila sam razložil z načelom razumljivosti. Ker se je odločil za razločevanje slovenskega od hrvaškega jezika, ni uporabljal »hrvaških« besed, ker je hotel »ostati pri preprostem kranjskem jeziku«, kakor sam navaja v pismu ljubljanskemu cerkvenemu odboru (~~19. marca 1560~~): »Lahko bi prevel in postavil za *vrřhah vsroh*, za *gnada miloft*, za *miloft pomilosardy*, za *ferdamnene pogublene oli sgublene*, za *trofi vtřfania*, za *nuz prid*, za *leben řhiuot*, za *erbfřhina dedina*, za *lon plazhia*, za *řhtima glas* itn.,³ kakor sem nekatere teh besed tudi rabil.« (Rajhman 1986: 59–60.)

1 O tem prim. Orožen 2003, Orel 1996, Jakopin 1996 idr. Jakopin je poudaril: »[d]a je o drugoslovanskih jezikovnih prvinah v slovenščini mogoče govoriti že v zvezi z Brižinskimi spomeniki«. (Jakopin 1996: 28–29).

2 Prim. še Orožen 1983, Jakopin 1979.

3 Izraze navajam v zapisu po nemškem izvirniku, ne po slovenskem prevodu pisma, ki je naveden na tem mestu.

1.2.4

Od Trubarjeve odločitve za slovenski jezik pri prevajanju *Svetega pisma* je potekalo sopostavljanje oz. primerjanje, redko pa tudi sporadično izmenjevanje osredneslovenskih (kranjskih) besed, da bi bile razumljive tudi drugim južnoslovenskim bralcem, z diferencialnimi hrvaškimi knjižnimi in narečnimi kajkavskimi ter čakavskimi istrskimi in dalmatinskimi besedami v robnih opombah in *Registru* v Dalmatinovem prevodu *Biblije* (1578, 1584). Navajam nekaj primerov iz *Registra* (1584): iz 3. stolpca (slovensko ali bejaško): npr. *batriviti* (*troštati* 'hrabriti'),⁴ *brašno* (*špendija* 'hrana'), *cipelši* (*čevlji*), *čalaren* (*galufija*), *čemer* (*strup*), *razbojnik* (*mordrar* 'morilec'); iz 4. stolpca (hrvaško, dalmatinsko, istrsko, kraško): npr. *brime* (*butora*, v 3. stolpcu *breme*), *broj* (*čisl* 'število'), *celovati* (*kušati* 'poljubljati'), *čiraj*, *čirjak* (*tvur*), *običaj* (*navada*, *postava*, *šega*), *vžurnik* (*buhernik*, v 3. stolpcu *ožurnik* 'skopuh') itn. Nekateri leksemi predvsem iz 3. stolpca so postali v 19. stol. tudi del slovenskega knjižnega jezika, kot npr. *blagosloviti* (namesto *žegnati*), *občina* (namesto *gmajna*), *pogan* (namesto *ajd*), *sidro* (namesto *ankora*), *železna mačka*, *venec* ((*vijenac*) namesto *krancelj*), *karati* (namesto *kregati*), *zrak* (namesto *luft*), *svedok* (3), *svidok* (4) (namesto *priča*), *trgovci* (4) (namesto *kupci*), *zakon* (*postava*)⁵ itn.

1.2.5

Sebastijan Krelj, imenovan tudi prvi ilirist pod vplivom svojega učitelja Matije Vlačiča Ilirika, je menil, da bi se mogel slovenski jezik zgledovati po stari cerkveni slovanščini, in tožil po »lepem curilskem pismu«, a se je vendar z obžalovanjem uklonil že zastavljeni 10-letni Trubarjevi pisni praksi, v jezik pa je sprejel nekaj starocerkvenoslovenskih in hrvaških jezikovnih prvin, kot npr. *a* za nenaglašeni polglasnik, *ć* zlasti v sklopu *šč* in v deležnikih, dvojnico *i* poleg *inu* 'in', *ja* poleg *jas* in *jest*, pogosto rabljene deležniške oblike: npr. *flusheozhi*, *Gofiradpèriemliozh*, lekseme *blagoslov* ob *žegen*, *prinos* 'dar' ob *ofer*, *puhšt* in *slovo* 'črka' itn.⁶ V *Otročji bibliji* (1566) je poleg slovenskega in tujejezičnih prevodov objavil tudi hrvaški prevod katekizma in tako nazorno pokazal izrazne in besedne razlike med obema jezikoma, v hrvaškem delu se je oprl na čakavsko besedilo in upošteval glagoljaško tradicijo: npr. *Sinu nega ediniga Gospoda nafhiga* – *Sina niegova iedinoga Gospodina nafhega*, *IEST* – *IA*; *deshete* – *semle*, *fam tebe ispelial* – *ispelah*, *predigarftvu* – *prodizhaftvo*, *vfaenie* – *ufkrishenie* (primeri po Kuhar 2004: 55–58).

1.2.6

Hrvat Jurij Juričič (Vinodol?), ki je l. 1560 prišel v Ljubljano kot pridigar v cerkvi nemškega viteškega reda in nato prestopil v evangeličansko vero, se je svojih rodnih interferenc skušal otresti s posnemanjem jezikovnih značilnosti svojih predhodnikov Trubarja in Krelja, a so pri njem še izpričani hrvaški elementi: npr. *prebiuauzh* 'prebivajoc', *fam* 'sem', *naiamn*, *Petar*, *bude*, *budu*, *nezhu*, *nijedne* (*priglihe*) 'nobene', *kako* 'kakor', *obezhuje* 'obljublja', v *kashtel*, *poglavica* itn., pa tudi dvojnice, npr. *Mrishe* – *Mreshe*, *i* – *inu* itn.⁷

4 V oklepaju je navedena poknjižena kranjska iztočnica iz *Registra* k Dalmatinovi *Bibliji* (1584).

5 O tem prim. Orel 2005: 193–208.

6 Prim. Orožen 1996: 170–187.

7 Glede jezikovne primerjave med Kreljevim in Juričičevim jezikom prim. Merše 1998.

1.2.7

Tudi slovenski jezikoslovci so začeli izkazovati zanimanje za univerzalno jezikoslovje, primerjanje jezikovne zgradbe in besednega sestava že v humanističnem obdobju. Tako je npr. Adam Bohorič v svoji slovnici *Arcticae horulae succisivae* (Vitebergae, 1584) upošteval cirilsko pisavo v prvi preglednici, ukrajinski in možovitski pravopis v drugi z navedbo nagrobnega napisa kraljice Katarine Bosenske iz Rima, glagolski pravopis, »ki ga je baje sveti Hieronim Stridonski iznašel Hrvatom rojakom« (Bohorič 1987: 15/3), v tretji preglednici in sopostavil šest oz. osem »narečij« (Bohorič 1987: 35, 59) v peti preglednici v objavi očenaša v kranjskem in hrvaškem (»s tem se večidel ujemata ukrajinski in možovitski), češkem, poljskem in lužiškem jeziku. V slovansko poveljevalno rodoljubnem uvodu je izražal humanistične ideje in poudarjal starost in razprostranjenost slovanskega sveta, pomembnost poznavanja njegovega jezika, jezikovno sorodstvo ter zapisal, »da se slovanska (Slavicum) beseda razlega po večjem delu sveta, če že ne po vsej zemlji« (Bohorič 1987: Predgovor, 14–15).⁸

1.3

Slovanski jeziki so bili vir zanimanja tujih in slovenskih avtorjev tudi v času protireformacije: podobno kot Bohorič in Nemeč Megiser je tudi Italijan Alasia da Sommaripa v svojem slovarju *Vocabolario italiano e schiauo* (1607) poudarjal slovansko veličino v nagovoru bralcu (slovanski jezik je zanj med ljudskimi jeziki največji in najbolj razprostranjen (Alasia 1607/1979: 14)). Neznani pisec pa je v trijezičnem slovensko-nemško-latinskem rokopisnem slovarju *Krajnsko besedishe pisano* iz prve polovice 17. stol. iz Megiserjevega mnogojezičnega slovarja *Thesaurus Polyglottus* (1603) izpisal občasno ob slovenskih tudi slovanske besede (hrvaške /cro/, dalmatinske /d/, češke /b/, poljske /p/, lužiške /lus/), npr.: *paliza*, *hlod*, *podvirk* (*kolb*, *fustis*), /d/ *palicza*, /p/ *kiey*, /b/ *palice*, /lus/ *kai*; *vufita*, /d.b.p/ *yfta* itn. V 17. stol. se je škof Tomaž Hren I. 1612 oprijel hrvaških besed zaradi odpora proti nemškim izposojenkam, npr. *brumen* > *pravičen*, *ferratati* > *izdati*, *žlahta* > *rod*, *erbič* > *dedič*, *pet tavžent* > *pet jezer* (ali *millarjov*), *punt* > *hrup* itn. (Rigler 1968: 213), medtem ko jih je Janez Ludvik Schönleben nadomeščal z že uveljavljenimi germanizmi zaradi njihove neaktualnosti v rabi, kar je omenil v predgovoru bralcu in opozoril, da se dalmatinsko enako piše in izreka npr. *prifhal*, kranjsko pa z izpustom samoglasnikov *prfhl*.

2 Medslovanski jeziko(slo)vni stiki v obdobju preroda

2.1

Svoj delež k primerjalni obravnavi jezikov so prispevali tudi slovenski razsvetlenci. Specifičnost slovenske prerodne aktivnosti se kaže v njeni jezikovnoobrambni vlogi, saj je postal položaj deželnega jezika ob prevladi nemškega državnega in uradnega jezika v času svobodomiselnih idejnih premis pomembnejši. Protigermanska usmerjenost se je izražala tradicionalno z bližnjimi in daljnimi slovanskimi navezavami, preroditelji pa so pojmovali jezik notranjeavstrijskih Slovanov kot slovanski dialekt, ki se je povezoval z južnoslovanskim kajkavskim in zahodnoslovanskim (češkim in

⁸ O prerodnih idejah in slovanstvu v Bohoričevi slovnici prim. Honzak Jahić 2004, o miselnih postavkah uvoda v slovnico prim. Vidovič Muha 2009.

slovaškim) jezikovnim zgledom pa tudi z velikim ruskim delom slovanstva. Filološki vidiki slovanske enotnosti se kažejo tudi v preučevanju jezikovne sorodnosti in različnosti, s protistavnimi raziskavami slovanskih jezikov. Josip Matešič je v razpravi o slovanski zavesti in njeni vlogi v slovenskem razsvetljenstvu domišljeno ovrednotil slovensko dvosmerno prerodno situacijo: »Naglaševanjem jezičnog srodstva isticalo se jedinstvo slavenskog svijeta i ujedno utirao put ka vlastitom mediju.« (Matešič 1979: 397.)⁹ V razsvetljenstvu, ko je slovansko sorodstvo predstavljalo povezovalni znanstveni potencial in ideal z ruskimi načrti združevanja jezikovne tvornosti vseh narodov, so vzniknile interlingvistične ideje tudi pri nas (prim. Duličenko 2007: 18–22). Slovensko prerodno gibanje je bilo usmerjeno v ohranitev jezika in je bilo ustvarjalno na verskem, pedagoškem in umetnostnem področju, obenem si je zadalo jezikoslovne naloge, usmerjene v pripravo pravopisnih, slovničnih in slovarskih znanstvenih del, s težnjo normirati osrednji (= kranjski) slovenski knjižni jezik tudi primerjalno z drugimi slovanskimi jeziki.

2.2

Rezultati slavističnega (so)delovanja so vidni v jezikoslovnem delu slovenskih preroditeljev, ki so pojmovali slovenski jezik kot del slovanskega, kar je neposredno izraženo tudi v naslovih nekaterih razsvetljenskih rokopisnih gramatik, ki poudarjajo kranjsko-slovansko usmeritev: npr. *Versuch einer historisch-kritischen Krainisch-Slavischen Grammatik* (1779–1795) Blaža Kumerdeja, *Slavische Sprachlehre* Jurija Japlja in *Krainisch-slavishe Sprachlehre* Janeza Debevca, do najpomembnejše, izmed njih edine natisnjene *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (Laibach 1808) Jerneja Kopitarja. Stiki slovaških in prekmurskih evangeličanov so bili tudi jezikovno povezovalni (prim. Jesenšek 2000/01).

2.3

Njihovo navdušenje nad slovanskimi jeziki se je odražalo tudi v leksikografskih delih z upoštevanjem drugih, tudi slovanskih, jezikov pri Popoviču, Pohlinu, Kumerdeju, Japlju, Vodniku, Antonu Murku). Pohlin je navajal češke besede že v svoji *Krajnski gramatiki* (1678) in v svojem slovarju *Tu malu besedishe treh jesikov* (1781), s katerimi je bogatil slovenski besednjak, npr. *zamek* 'ključavnica', *společnu godenje* 'simfonija', *strom* (*stipes*, *Stamm*) 'deblo, drevo' itn. Upošteval je tudi kajkavski Belostenčev slovar *Gazophylacium latino-illyricorum onomatum ærarium* (1740) (Breznik 1926: 144), npr. *Baržun* (Purpura), *Blagahranishe* (Magazin), *Blagaynik* (Fisco Praefectus), *Blagovit* (Opulentus) idr. (Breznik 1926: 147). Podobno je tudi Korošec Ožbalt Gutsman v svojem *Deutsch-windisches Wörterbuch* (1789) uporabljal Sušnik-Jambrešičev kajkavski vir *Lexicon latinum* (1742) in prevzel nekatere slovaške izraze, med njimi se je uveljavil npr. *urad* s tvorjenkami (Breznik 1926: 166, Jakopin 1996: 29, Orel 1996: 39).

2.4

Po drugi strani je slovanski vpliv razviden v pisnih delih, ki so nastala na podlagi občudujočega odnosa do slovanstva in še posebej Rusov (Kumerdej). Slovenski preroditelji so videli v ruskem

⁹ Prim. Orel 2008: 222.

jeziku vodilni slovanski jezik, na katerega bi se lahko naslonili pri iskanju novih izrazov (prim. Jakopin 1968, 1979, 1996). Rusizme prek slovarskih zgledov zasledimo v slovaropisju od 19. stol. dalje, kar sta zlasti potrjevala Vodnik in Murko v njunih slovarjih,¹⁰ npr. pri Vodniku *bratstvo* (die Bruderschaft), *glagol* po Heymu (das Zeitwort, Verbum), *hram* (der Tempel), *nasilje* (die Gewalt), *priznati* (bekennen, anerkennen), *soglasje* (die Übereinstimmung, Harmonie) itn.

2.5

Osrednja osebnost prerodnega gibanja, ki je zbrala okoli sebe najvidnejše predstavnike osrednjeslovenske znanstvene misli in jih navduševala za slovstveno in znanstveno ustvarjanje, je bil baron Žiga Zois pl. Edelstein, ki je začel zbirati slavistično literaturo (knjige) že v letu 1779, ko je potoval po Evropi in poznal že cirilico in glagolico, ~~zlasti v Italiji je kupoval slovanske knjige in nabral do katalogizacije 1780–1782 že 105 pomembnih slavističnih del (Kidrič 1930: 41).~~ V pismu Vodniku (20. marca 1794) razkriva svoje slovniške načrte, ki jih je uresničeval Kumerdej: želel je filozofsko-kritično slovnico, ki ne bo vsebovala le analitičnih pravil kranjskega knjižnega jezika, temveč bo »pregled knjižnega jezika in vseh slovanskih narečij, ki iz njega izvirajo«, ki naj ga da v presojo slovanskim jezikoslovcem (Vodnik, Izbrano delo 1970: 18). Zois Vodniku, ko ga prosi za pomoč pri sestavi slovarja, v pismu omenja tudi slovanski delež v Kumerdejevem slovarskem delu, popisu kranjskih besed do črke R so dodani sinonimi iz drugih slovanskih jezikov (Izbrano delo 1970: 37).

2.6

Blaž Kumerdej, doktor svobodnih umetnosti in filozofije ter šolnik, je kot navdušen slovanofil l. 1779 ustanovil slovensko-filološko akademijo, v kateri je zbral 15 slovenskih filologov in ~~že v nagovoru za sejo 28. maja 1779 slavil »presijajna dela naših rodni bratov Rusov« (Kidrič 1930: 38). Stike z ruskimi jezikoslovcji je za Veliki slovar vseh jezikov sveta vzpostavil ravno on, ko je iste ga leta poslal ruski akademiji spis Über die Sprachkunde der Slaven und Russen, da bi navezal stike z ruskimi slavisti, vendar odgovora ni prejel.¹¹ L. 1780 začeto delo za filozofsko-kritično kranjsko-slovansko slovnico jo do 1884 trikrat predelal in po Zoisovem nasvetu razširil v univerzalno slovansko slovnico, tako da je v tretji spremembi pravilom kranjskega jezika dodal glavna pravila slovanskih jezikov (SBL). V obeh delih se je skliceval na slovanske jezike. Odobral je ideje vseslovanskega jezika (SBL, Duličenko 2007: 19). Za tisk je pripravil tudi Sovičev prevod slovnice Meletija Smotričskega, kjer v predgovoru spodbuja vse Slovane k učenju in spoštovanju stare cerkvene slovanščine (SBL).~~

2.7

Tudi Jurij Japelj je sodeloval z Rusi pri posredovanju slovenskega gradiva za slovar vseh jezikov sveta (Duličenko 2004). ~~Okoli 1801 pa se je odločil, da sestavi splošno vseslovansko ali univerzalno slovnico Slawische Sprachlehre v smislu Schlözerjevih smernic na osnovi primerjalne metode, ki je~~

¹⁰ Prim. sezname rusizmov v delu A. Lägroid 1976.

¹¹ O tem prim. Jakopin 1996: 30.

zaradi njegove smrti ostala v rokopisu. Japelj se je lotil tudi sestavljanja slovarja, za kar je uporabljal ruske, poljske in ilirske slovarje (Kidrič 1930: 78).

2.8

Primerjalna slovanska vnema, ki so jo nadaljevali v 19. stol. Jarnik, Anton Murko idr., je dosegla poglobljeno znanstveno raven šele v drugi polovici 19. stol. v slovnicih, besedoslovnih in slovarskih delih prvega profesorja slavistike na dunajski univerzi Frana Miklošiča in njegovih učencev.

3 Ilirizem in panslavizem

3.1

Ilirizem, ~~ki je izhajal iz prerodno-romantičnega dela J. G. Herderja (Ivanišin 1963)~~ v drugi polovici 18. stol. in vplival na ideje Slovaka Jana Kollarja, nacionalnega in literarnega preroditelja Slovanov, se je razvil v obrobni predelih slovenskega ozemlja (na Koroškem in na Štajerskem), kjer je nemščina ogrožala status slovenskega jezika. V obdobju prve polovice 19. stol. so vzporedno s slovenskozdrževalnimi procesi l. 1848 s peticijo o *Zedinjeni Sloveniji* v boju za narodno enakopravnost in politično osamosvojitve potekali tudi procesi slovenskega jezikovnega stapljanja v funkcijsko zamejenem obsegu – v umetnostnem jeziku.¹²

3.2

Ilirizem je sprejel koroški preroditelj, pesnik, jezikoslovec Urban Jarnik ~~(1784, Potok v Ziljski dolini – 1844, Blatograd)~~, ki je izkazoval splošno-slovensko in južnoslovensko usmerjenost in se zavzemal za ilirsko gibanje s kompromisom. Za Vrazovo *Kolo* (l., 1842) je napisal prvo slovensko dialektološko razpravo *Obraz slovenskoga narečja u Koruškoj* v »ilirskem jeziku«, Ivan Grafenauer pa je v *Slovenskem biografskem leksikonu* o njej zapisal, da ga je etimologija »zapeljala, da je prizel preveč strsl., ruskih i. dr. slovanskih besed«. Njegov učenec in sorojak, najpomembnejši pobudnik in zavzet uresničevalec enakovrednosti slovenskega jezika na vseh funkcijskih področjih, eden prvih ter najodločnejših oblikovalcev slovenskega političnega programa *Zedinjene Slovenije* ter duhovni vodja ilirskega gibanja na Slovenskem, sestavljavec umetnega slovanskega jezika za književno in znanstveno ustvarjalnost, »glasnik vseslovanske ideje« (2004: 5), koroški duhovnik, narodopisec, politični delavec, jezikoslovec Matija Majar - Ziljski ~~(1809, Gorice v Ziljski dolini – 1892, Praga)~~ je sestavil celo *Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obće slavenski jezik* ~~(1848)~~ in kasneje vseslovansko slovnico *Vzajemni pravopis slavjanski, to je uzajemna slovnica* ~~(1863, 1865)~~. V ljudstvu namenjenem letaku *Kaj Slovenci terjamo?* je izrazil željo po samostojnem življenju vsakega naroda v monarhiji in za jezikovno obrambo predlagal: »Da se vsi Slovenci, kakor naj bližnji brati, zedinimo v jeden narod, in da bi imeli vsi vkup jeden slovenski zbor«, ne pa bili razdeljeni na sedem strani. S *Pravili* je skušal v šole uvesti tudi učenje cirlice, da bi šolarji lahko brali srbske in ruske knjige. Ilirske posebnosti so bile naslednje: glasovne *ě, ě, šč*, neupoštevanje samoglasniškega upada, oblikovne (nalikovne in glasovne) *-om* v O ed. in D mn. moškega spola, *-u* v T ed. ženskega spola (*ribu*) in O ed. 2. ženske sklanjatve (*s kostju*), oblike deležnikov *delajuć*

¹² O ilirizmu prim. Petre 1939, Čurkina 1974, zbornik Matija Majar Ziljski 1995, zbornik *Die Slavische Idee* 1992 idr.

nam. *delajoč*, veznika *i* 'in', *nego* 'temoč', zaimenske oblike *što* 'kaj', *koji* ob *kteri*, *ovi* ob *toti* idr. V svoji vzajemni slovanski slovnici je poudaril domač izvor besedja: »Slavjanščina v obče naj več merzi tujda slova, zato malokada prijavi i naskitne se něko tудje slovo v cirilštině i v starih slavjanskih narečjih« (Majar 1865: 233).

3.3

Ilirizem je uspešno prispeval k določitvi nove pisave, ki se je po neuspeli »črkarski pravdi« naslonila na hrvaško, kot jo je predstavil Ljudevit Gaj v svojem delu *Kratka osnova slaveno-hrvatskoga pravopisanja* (Budim, 1830), ki je uvedel po češkem vzoru kljukice (hačke) nad c, s, z za zlitnike (afrikata) *č*, *š*, *ž*, v svojem časopisu *Novine hrvatske* (1835) je označil še *ě*, kar se je tudi uveljavilo v slovenskem knjižnem jeziku druge polovice 19. stol.

3.3.1

Val iliriziranja je zajel tudi publicistična besedila v pomarčnem času. Majarjeva *Pravila* je objavil Cigaletov časopis *Slovenija*. Slovanske jezike je delil na štiri narečja, ilirsko, češko, poljsko, rusko, slovenščina je le eno od podnarečij ilirskega narečja. Zavzemal se je za postopno vpeljavo vseslovanskega jezika, bralce želel seznaniti z ilirskim jezikom, a ne prisiliti v njegovo rabo ter je dopuščal ohranitev podnarečij. »Pervo i naj višje pravilo: Piši u svojem ilirskom podnarečju, pa tako, da bude, kolikor moguće, podobno vsm ilirskim podnarečjem, i da se ne oddaljuje od drugih slavenskih narečjah [...]« (40. št., 17. nov. 1848, 160) (po Habe 2004: 34). Uvedel je razslojevanje na slovenski jezik za preproste ljudi, nabožno, gospodarsko, uradno pisanje, ter ilirsko, jugoslavensko za izobražence, namenjeno Slovincem, Hrvatom in Srbom. Predvidel je tudi vseslovanske učbenike (*Slovenija* 1849, št. 6, 21). Skrajnojši ilirizem je viden pri Štajercu Ivanu Macunu, ki bi zaradi majhnosti zavrgel slovenski jezik in se pridružil bližjemu ilirskemu, zato je predlagal uvedbo ilirščine v pisarne in šole (*Slovenija*, št. 3, 11. 7. 1848, 129) (po Habe: 36–37).

3.3.2

V mladinskem listu *Vedež*, ki ga je izdajal Ivan Navratil, je l. 1849 uvedel novo rubriko »Vsakdanji pogovori v slovenskim in ilirskim jeziku«, z namenom »sleherniga prepričati, da je razloček med slovenšino in ilirščino zares prav majhen (*Vedež*, št. 8, 23. avgusta 1849, 63, Navratil v uvodu k rubriki), v njem pa dodaja tudi drobtinice iz slovenske slovnice, očenaš v treh jezikih – slovenskem, ilirskem in ruskem (1850, št. 1, 7). V njem je objavljala slovensko-ilirsko jezikovno mešanico, npr. Fran Jeriša, s ps. Detomil, piše v mešanem jeziku in uvaja ilirske besede ali besedotvorne vzorce, npr. *bivatelji* 'prebivalci', *ponašanje* 'vedenje', *kamo idete* 'kam greste'. V zadnjem letniku ni več objavljala slovenskih besedil z ilirskimi primesmi, temveč osem besedil vzporedno v slovenskem in ilirskem jeziku: npr. sedem basni in prilik, smešnico, srbske pregovore (npr. *Vrana vrani očiju ne vadi. – Vrana vrani oči ne izkljuje*. (*Vedež*, št. 47, 375, po Kralj 2002: 49). L. 1850 je razlago novih in nenavadnih besed zamenjal s »Slovensko-ilirskim slovníkom«, npr. *Ali, ali, ili, iliti, Ampak, nego, Avša, budala* itn. (1850, št. 1, 8, po Kralj 2002: 50).

3.4

Praktičen primer, kako se je iliristična težnja sprostila v besedilih, je opazen v jezikovni mešanici zgodovinskega romana *Mlinarjev Janez* Ferda Kočevarja, ki je izšel dvakrat, prvič l. 1859 pod ilirskim vplivom, drugič jezikovno popravljen ob koncu stoletja. Kočevar je v predgovoru k prvi izdaji opredelil svoj jezik z naslednjimi besedami, iz katerega lahko spoznamo tudi jezikovne značilnosti, razločevalne s slovenskimi, ki so predvsem glasovne, besedne in besedotvorne:

»Kar se jezika tiče, bo svaki čestitih **čitateljev** koj na prvi pogled zapazil, da nisâm se držal ne 'železnih pravil' ne izključive slovenščine, to je, jezika, kateri se dan današnji sploh v slovenskih knjigah rabi; ampak, da sâ m se v slovstvenih odlikah, i sêm ter tje tudi v **poedinih** izrazih hrvatsko-srbskomu poreklju bližal, al to vendar tudi sâ mo toliko, da razumljivost moje besede bo vsakomu Slovincu lahka, kter se je le malo čez prag svoje hiše po svetu ogledal. Ako bi se pa vendar kdo **na** čim spotikal, naj se v naših časopisih zoper mene oglasi, odgovor bo dobil, kolikor toliko zadostiven; celó kjer nočem naštevanjem i razlaganjem posebnosti~~h~~ moje pisave ta predgovor čez namiru raztegnuti.«

Pretirano slovanjenje zaradi vala ilirističnega navdušenja je kasneje samodejno presahnilo.

3.5

Češke besede so bile vnesene v slovenski jezik tudi s prevajanjem, lep primer za to je prevod *Robinsona mlajšega* (1849) Oroslava Cafa, kjer so češke vzporednice ne glede na zaporedje uporabljene z namero, da bi pokazal na zблиžanje obeh jezikov, saj se je ~~že od l. 1845 v Novicah~~ zavzemal za zблиžanje Slovanov, predvsem Ilirov: npr. *sprejemati* – *vitati*, *habati* – *varovati*, *tatinek* – *očka*, *dvojili* – *pohibovali*, *koristen* – *užitečen*; *vetek korabelj* – *star korabelj*; *levica* – *šujica*, *sok mest*, *nine* – *zdaj*, *ljute zverine* – *čuda* itn. (po Jesenšek 2003: 435).

3.6

~~V slovaropisju po l. 1848 prevladujejo t. i. »ilirsko besede«, ki jih je npr. Janežič uvedel v svoj Slovensko-nemški ročni slovar (1851) po drugih slovarskih virih, Murkovem Nemško-slovenskem in slovensko-nemškem ročnem besedniku (1833), Drobnicevem Ilirsko-njemačko-talijanskim malim rečnikom (1846–1849), nekaj pa tudi Mažuranić-Užarevičevem Njemačko-ilirskem slovarju (1842); del jih je označil s črko (i), npr. *zabrinuti*, *zabuna*, *začelje* 'najvišje mesto pri mizi', *zadača*, *zaglava* 'Ende, Schluss', *zaglibiti se* 'in Kot versinken', *zagonetati*, *zastor*, *zaštita*, *zašto*, *zatraviti*, *zavet*, *zavičaj*, *zbilja* 'resno' itn., dela pa ni označil (po Peček 1996: 66–67).~~

3.7

Ustvarjanje strokovnega izrazja je vseskozi (kot že ob koncu 18. stol. in v 19. stol.) potekalo prek terminoloških zgledov iz slovanskega sveta. Vsi slovaropisci so upoštevali sočasne slovanske slovarje z nemščino (ruske, češke, poljske, slovaške, kajkavske, srbski Vukov Rečnik idr.). ~~V prvem slovenskem terminološkem slovarju Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča (Ljubljana 1880) M. Cigale¹³ med izrazi iz 24 strokovnih področij prevzema ali navaja tudi~~

¹³ O drugoslovanskih besedah v Wolf-Cigaletovem nemško-slovenskem slovarju (1860) prim. Orel 1996.

izraze iz hrvaškega vira *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja osobito za srednja učilišta* (Zagreb 1874–1875) Bogoslava Šulka, ki je bil celo pobudnik za nastanek slovenskega in njegov najpomembnejši vir, na oba pa je vplival češki Šafaříkov terminološki slovar iz l. 1853 (Praga). Cigale v Predgovoru svojega slovarja odvisnost od hrvaškega vira neposredno poudarja, saj se zavzema za skupno slovansko izrazje, sprejete izraze iz obeh slovarjev tudi posebej označi (*kroat. T., böhm. T.*), ravno tako tudi prevzem (*nach der kroat. T., nach der böhm. T.*) oz. navedbo iz hrvaškega jezika (*kroat., böhm.*), tako kot še iz drugih jezikov (srbsčine, ruščine, poljščine, stare cerkvene slovanščine).¹⁴

4 Sklep

Slovensko jezikovno zgodovino so zaznamovala slovanska medjezikovna stičišča in prepletanja, uvajanja in prejemanja slovanskega besedja in strokovnega izrazja, ki so imela pozitiven učinek na podobo slovenskega jezika, medtem ko so bile politično opredeljene zamisli ilirskega in kasneje panslavističnega jezikovnega približevanja in združevanja obsojene na propad, v dobro jezikovne samoniklosti in suverenosti.

Literatura in viri

- ALASIA DA SOMMARIPA, Gregorio, 1607/1979: *Vocabolario italiano e schiauo*. Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607. Faksimile, Monumenta litterarum Slovenicarum. Ljubljana, Občina Devin - Nabrežina, Trst: Mladinska knjiga in Založništvo tržaškega tiska.
- BEZLAJ, France, 1967: Slovenščina v krogu slovanskih jezikov. Zdravec, Franc (ur.): 3. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana. 17–29.
- BOHORIČ, Adam, 1584/1987: *Arcticae horulae succivae = Zimske urice proste*. (Prevedel Jože Toporišič.) Maribor: Obzorja.
- BREZNIK, Anton, 1909: *Slovanske besede v slovenščini*. Čas 3. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- BREZNIK, Anton, 1926: *Slovenski slovarji. Razprave DHV III*. Ljubljana.
- BREZNIK, Anton, 1967: *Življenje besed*. Maribor: Založba Obzorja.
- BURIAN, Vaclav, 1928: *Po stopách češství a české knihy v starším slovenském písemnictví*. Praga: T. České Grafické Unie.
- CIGALE, Matej, 1880: *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišta. Deutsch-slovenische wissenschaftliche Terminologie*. Ljubljana: Matica slovenska.
- CIGALE, Matej, 1860: *Deutsch-slowenisches Wörterbuch*. Laibach.
- ČURKINA, Iskra, 1974: *Matija Majar Ziljski. Razprave VIII/2*. SAZU: Ljubljana.
- DULIČENKO, Aleksandr D., 2004: Neznani rokopis Jurija Japlja o slovenskem jeziku iz leta 1773. *Slavistična revija* 52/1. 49–70.
- DULIČENKO, Aleksandr D., 2007: Slovanska in slovenska interlingvistika ter problematika lingvokonstruiranja v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Orel, Irena (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika, Obdobja 24*. Ljubljana, Filozofska fakulteta.
- HABE, Janja, 2004: *Jezik v časopisu Slovenija*. Diplomski naloga. (Mentorica Irena Orel.) Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- HONZAK JAHIČ, Jasna, 2004: Idejne prvine Bohoričeve slovnice – konstitutivne prvine slovenske razsvetljenske misli. Nedvědová, Milada K. in Piko - Rustia, Martina (ur.): *Matija Majar Ziljski v česko-slovinském kontextu/ Matija Majar Ziljski v česko-slovenském kontextu*. Praha: Národní knihovna ČR, Slovanská knihovna. 103–121.
- IVANIŠIN, Nikola, 1963: J. G. Herder i ilirizam. *Radovi, razdio historije, arheologije i historije umjetnosti* (I), 1960/1961, 2/zv. 2. Zadar: Filozofski fakultet.
- Izbrano delo – Marko Pohlin, Žiga Zois, A. T. Linhart, Valentin Vodnik*, 1970. (Uredil Janko Kos.) Ljubljana.
- JAKOPIN, Franc, 1968: O deležu ruskih elementov v razvoju slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* 16. 65–90.

¹⁴ O tem prim. Orožen 2003b.

- JAKOPIN, Franc, 1979: K vprašanju ruskih jezikovnih prvin v slovenščini. *15. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 45–63.
- JAKOPIN, Franc, 1996 Slovensko knjižno besedišče v stiku z drugimi slovanskimi jeziki. Derganc, Aleksandra (ur.): *32. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 27–35.
- JESENŠEK, Marko, 2000/2001: Stične točke pri oblikovanju slovaškega in slovenskega (prekmurskega) knjižnega jezika. *Jezik in slovstvo*, 46/7–8. 297–303.
- JESENŠEK, Marko, 2003: Sopomenskost besedja v Cafovem prevodu Robinsona Mlajšega. Hladnik, Miran in Kocjan, Gregor (ur.): *Slovenski roman. Obdobja 21*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 429–438.
- KIDRIČ, France, 1930: *Dobrovský in slovenski prepoved njegove dobe*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- KOČEVAR, Ferdo, 1859: *Mlinarjev Janez slovenski junak ali vplemtenje Teharčanov*. <http://lit.ijs.si/janez1.html>.
- KOČEVAR, Ferdo, 1892: *Mlinarjev Janez slovenski junak ali vplemenitba Teharjanov*. <http://lit.ijs.si/janez2.html>.
- KRALJ, Tina, 2002: *O jeziku v Vedežu*. Diplomsko naloga. (Mentorica Irena Orel.) Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KUHAR, Urška, 2002: *Jezikovne značilnosti Kreljeve Otroče Biblije*. Diplomsko delo. (Mentorica Irena Orel.) Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- LÄGREID, Annelies, 1973: *Die russischen Lehnwörter im Slowenischen: Die in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts übernommenen Wörter*. Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen, XII. Munich: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- MAJAR, Matija, 1863–1865: *Uzajemni pravopis slavjanski (= Uzajemna slovnica ali mluvnica slavjanska)*, 2 zvezka. V zlatom namrgu: Komisija v slovanskem knjigkupečtvu, v Gorjah (Kärnten).
- MATEŠIČ, Josip, 1979: O slavenskoj svijesti i njezinoj ulozi u razdoblju slovenskog prosvjetiteljstva. Paterni, Boris, Pogorelec, Breda in Koruza, Jože (ur.): *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja 1*. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. Ljubljana. 371–381.
- MERŠE, Majda, 1998: Primerjava besedja Kreljeve in Juričeve Postile. Šivic – Dular, Alenka (ur.): *Vatroslav Oblak, mednarodni simpozij Obdobja 17*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- MIHKAILOV, Nikolai, 2001: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst: Mladika.
- MORITSCH, Andreas (ur.), 1992: *Die slavische Idee. Beiträge am Matija Majar - Ziljski - Symposium vom 6. bis 10. Juli 1992 in Tratten/Pošišče, Kärnten*. Bratislava: Slovak Academic press.
- MORITSCH, Andreas, RAJŠP, Vincenc (ur.), 1995: *Matija Majar - Ziljski*. Klagenfurt/Celovec, Ljubljana/Laibach, Wien/Dunaj: Verlag Hermagoras/Mohorjeva družba.
- NEDVĚDOVÁ, Milada K., PIKO – RUSTIA, Martina (ur.), 2004: *Matija Majar Ziljski v česko-slovinském kontextu/Matija Majar Ziljski v česko-slovenskem kontekstu*. Praha: Národní knihovna ČR, Slovanská knihovna.
- Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy. Od komise k ustanovení vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy. Deutsch-böhmische wissenschaftliche Terminologie*, 1853. Praha: Kalve.
- OREL POGAČNIK, Irena, 1996: Slovansko besedje v Nemško-slovenskem slovarju iz leta 1860. Derganc, Aleksandra (ur.): *32. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, zbornik predavanj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 37–51.
- OREL, Irena, 2005: Izmenjava in ustaljevanje besedja v slovenskem dvojezičnem slovaropisju 19. stoletja. Jesenšek, Marko (ur.): *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Slavistično društvo (Zbirka Zora, 32). 391–416.
- OREL, Irena, 2008: Entwicklung der slowenischen Slawistik Ende des 18. Jahrhunderts. Aloe, Stefano (ur.): *Lo sviluppo della slavistica negli imperi europei: atti del convegno internazionale della Commissione per la Storia della slavistica dell'IMKS: materialy Meždunarodnoj konferencii Komissii po istorii slavistiki pri MKS. (Verona 16–17 ottobre 2007)*. Milano: Massimo Valdina the Coffee House art & adv., cop. 2008. 221–232.
- OREL, Irena, 2009a: Hrvško-slovenski stiki pri oblikovanju slovenskega kemijskega izraza v drugi polovici 19. stoletja. Peti - Stantić, Anita (ur.): *Treći hrvatsko-slovenski slavistički skup: Opatija 7. i 8. travnja 2006*. Zagreb: FF press. 63–78.
- OREL, Irena, 2009b: Trubarjeva posvetila k južnoslovanskim protestantskim tiskom. Hladnik, Miran (ur.): *Zbornik referatov s Četrtega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja, ki je bilo v Jeruzalemu v Slovenskih goricah, 13.–14. junija 2008*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 13–34.
- OROŽEN, Martina, 1983: Sinonimiška funkcija leksičkih srbohrvatizama u slovenačkom književnom jeziku 19. veka. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane XII/1*. Beograd: Filološki fakultet.
- OROŽEN, Martina, 1996a: Kreljev jezikovni koncept. *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- OROŽEN, Martina, 1996b: *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

- OROŽEN, Martina, 2003a: Kontinuiteta starocerkvenoslovanskega besedišča v slovenskem jeziku. *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. Maribor: Slavistično društvo 238–258.
- OROŽEN, Martina, 2003b: Oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja. *Razvoj slovenske jezikoslovne misli*. Maribor: Slavistično društvo 259–276.
- PEČEK, Blanka, 1996: *Hrvaške/srbske besede v Popolnem ročnem slovarju slovenskega in nemškega jezika Antona Janežiča (1851)*. Diplomaska naloga. (Mentorica Irena Orel.) Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- PETRE, Fran, 1939: *Poizkus ilirizma pri Slovencih*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Pisma Primoža Trubarja*, 1986. (Uredil Jože Rajhman.) Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- POGORELEC, Breda, 1996: »Slovanska« ali »slovenska« naravnost načrtovanja slovenskega knjižnega jezika v drugi polovici 19. stoletja (teze). Derganc, Aleksandra (ur.): 32. *seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 53–54.
- POHLIN, Marko, 1781: *Tu malu besedishe treh jesikov*. www.dlib.si
- RIGLER, Jakob, 1968: *Začetki slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: SAZU.
- Slovenski biografski leksikon*. <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:sbl/VIEW/>
- SCHÖNLEBEN, Janez Ludvik, 1672: *Evangelia inu Lystuvi*. www.dlib.si
- STABEJ, Jože, 1976: Wörterverzeichnis der Sprachbemerkungen und des Registers in der Biblia Dalmatins 1584. *Jurij Dalmatin. Biblia 1584. II. Theil: Abhandlungen*. München: Rudolf Trofenik. 101–181.
- ŠULEK, Bogoslav, 1874–1875: *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja osobito za srednja učilišta. Po nalogu dalm.-hrv.-slav. zemaljske vlade sastavio dr. Bogoslav Šulek. Deutsch-kroatische wissenschaftliche Terminologie. Terminologia scientifica italiano-croata*. Zagreb: Tiskom narodne tiskare dra. Ljudevita Gaja.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2008/2009: 16. stoletje – čas vzpostavitve narodotvorne vloge jezika. Merše, Majda (ur.): *Slavistična revija. Trubarjeva številka* 56/4, 57/1. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13–22.